

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелзэн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

№ 148
(18881)

2016 чылдың
декабрь 22
четверг

Садар өртээ хостуг

<http://shyn.ru>

12+

Электронпуг почта:

shyntuva@mail.ru

shyntuva@yandex.ru

• Медээлер

АЖЫЛЧЫН БӨЛҮКТҮН ХУРАЛЫ

Чазак Даргазының оралакчызы Александр Брокерттин даргалаашкыны-биле Россия Федерациязының субъектеринде инвестиция климатының айдалының Национал рейтингизинини планышкыннарының талазы-биле жылчын бөлүктөргө хуралы болуп эртти. Хуралга Инвестициялар хаара тудар аа камгалаар агентилелдин, Садыг-етпур палатазының, "Ажыл-агыйжы Россия" КХН-ниң Тывада регионалдыг илбериның, Бизнес-инкубаторнун, Сайлыкчы чорукту деткиринини республика фондузунун төлээлери киришкен. ТР-ниң удуртукчулары-биле инвестор-ның дорт харылзаа байдалын, Ин-стицияларны хаара тудар, камгалаар агентилелдин инвесторлар-биле ажылын ыктыг болдурарының аргаларын, ин-сторларга болгаш бизнеске медээлер тимчезин көргүзеринини оруктарын алга сайгарып чугаалашкан.

ТОМУЙЛААШКЫН

Тываның Баштыңының 2016 чылдың декабрь 17-де №324-РГ айтышкыны-биле Чазак Даргазының оралакчызы Александр Брокерт Тыва Республикада инвестициялар талазы-биле бүрүн эрге-төлээге томуйлаткан.

«ТЫВАЭНЕРГОДА» ЧАА УДУРТУКЧУ

2008 – 2012 чылдарда ТР-ниң энер-тика болгаш үлетпур сайыдынга, ооң-да чылдарда Чеди-Хөл кожуунун ча-а даргазынга ажылдап турган Карим-ан-оолду «Тываэнерго» акционерлиг-илелдин чингине директорунун бири-лакчызы - башкарыкчы директор ал-дужаалга томуйлаан.

ЭҢ-НЕ АРЫГ СУГ ТЫВАДА

Ф-тиң Бойдус курлавырының болгаш-огия яамызының даалгазы-биле ЕУ-аниязының эрттиргени экологтук-арылга рейтингизинге Россияның-орайлары киришкен. Аңаа Горно-Ал-с, Москва, Вологда, Магас база Курск-айлары эки турушту алган. Ол ышкаш-хандырылгазының шынарының эки-зүглери-биле Симферополь, бок-нчыларын хуулдурар талазы-биле-ыквар, а суунун шынарының талазы-Кызыл хоорай биригерде.

ТЫВАНЫҢ АДАЛАРЫ ТЕРГИИДЭЭН

«Адалар» фондузунун организас-и «Чылдың адазы-2016» деп Бүгү-йжи мөөрөйгө ТР-ниң Адалар-и «Эң эки адалар чөвүлели»-оминацияга тиелекчи болган. Ол-ейге бүгү Россиядан муң ажыг-ар киришкен. Тываның Адалар-ели Россияның 5 эң эки адалар-изацияларының санынче кирген.

• Өскелерге үлегер-чижек

ЧҮТКҮЛ-СОРУУ КЫЗЫГААР ЧОК

Руслан Очур "Сүбедей" спорт өргээзинде.

Харык-шинээ кызыгаарлаттын-ган кижилер аразында амыдырал-чуртталгазында бергедээшкинерге таварышса-даа, аңаа торулбайн, тура-соруунун быжыын, идекпейжи-зин, спортка сонуургалын көргүзүп, Тываның адын делегей, Европа, Россия чергелиг маргылдааларга төлөпиг камгалап чоруур спортчу-лар хей. Оларның бирээзи – Шагаан-Арыг хоорайдан Россияның делегей чергелиг спорт мастери 27 харлыг Руслан Очур.

2013 чылда Чебоксары хоорайга ча-адарынга Россия чемпионатынга Ру-слан Очур I черни чаалап алгаш, 2014 чылда ча адар талазы-биле Россияның шилиндек командазынче кирген. Ол-ла чылын Швейцарияның Ноттвил хоорайга Европа чемпионатынга мөңгүн медальды чаалап алганы аажок улуг чедишкин.

Руслан спорттун ча адар хевирин 2012 чылдың төнчүзүнде сонуурган эгел-зэн. Бирги тренери – Ким Сат. Амгы-үде ССРЭ-ниң спорт мастери, тренер Виктор Саржат-оолдун удуртулгазы-биле маргылдааларга шыңгыы белеткелиниң түңнелинде кыска үе дургузунда чайын-налчак чедишкinnerни чаалап алганы ол. Амгы үде ча адыкчызы маргылда-ларга Шагаан-Арыгның 2 дугаар ортума-к школазының подвалында белеткенип

турар. Ол 2006 чылда кончуг чалыы на-зы-нында айыыл-халапка таварышкаш, кы-лаштап шыдавас апарган. "Хеп-хенертен кылаштаар арга-шинээм чок апаргаш, ада-иемниң, эш-өөрүмнүн сагыш-чо-ваашкыны эвес болза, муңгаранчыг кара бодалдардан үнерим берге-ле турган боор. Ынчангаш оларга меңээ көргүскөн буяны дээш, мөгейип, утпайн чоруур мен" – деп аныяк ча адыкчызы чугаалаар.

Руслан Очурнун салым-хуузу чеже-даа берге болза, ундаралга алыспас, хөглүг, оюн-баштак чаңныг кижиге болду. "Сүбедей" спорт өргээзинге харык-шинээ кызыгаарлаттынган улустар аразынга республика чергелиг спартакиадага коляскалыг чарышка ол үш дугаар чыл улаштыр бири черни бүзүрелдиги-биле ээлзэн.

Бүгү-россияның инвалидтер ни-итилелиниң Кызыл хоорайда салбырының кежигүннери спортчулары-биле сырый харылзаалыг. Руслан Владимировичиниң келир үде эң кол сорулгазы – Паралим-пий оюннарынга киржири. Чүткүл-соруу кызыгаар чок аныяк спортчунун күзели боттаны бээр дээрзинге бүзүрел улуг. "Бистиң ча адарынга командавыс аажок демниг, бот-боттарывысты деткижип, кады төрзэннер-биле дөмей бис" – деп ол чылыы-биле чугаалады.

Ол өг-бүлезинде улуу болгаш маргыл-

даалардан хостуг үезинде бажыңыга бодунун кылыпкы дег ажылын кылып, думаларын карактажып турар. Ооң таны-жы – Тарина Даваакай Новосибирскиниң педагогика университетининиң студентизи.

Ча адар талазы-биле Россияның шилиндек болгаш белеткел командала-рынче бистиң республикадан 64 кижиге кирип турар. «2017 чылда Парасибириада баар орук өртзэн төлөп бээрин Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол ужуражылга үезинде чугаалааны биске дыка улуг дет-кимче» – деп, Руслан Очур сеткилинден чугаалады.

Харык-шинээ кызыгаарлаттынган кижилерниң аразында бодунун мерге-жилинге, сонуургалынга бердингеннер эвээш эвес. Оларның амыдыралга ынаа, чуртталгага быжыг туруштуу үлегер-чижек болур. Руслан Очурнун амыдыра-лынга бергелер тургустунуп турар-даа болза, шаптараазыннарны аяп эртип, ада-иезиниң быжыг чөлөңгичи болуп чоруур. Ол чүгле бурунгаар чүткүлү-биле республикадан дашкаар ча адарынга аңгы-аңгы маргылдааларга киржип, шаңналдыг черлерни чаалап ап турар аныяк спортчу. Ооң спортчу чедишкин-нери – ада-иезиниң, думаларының, ынак эжиниң улуг чоргааралы.

Шончалай ХОВАЛЫГ.

Авторнун тырттырган чуруу.

•Тыва Республиканың Чазаанда

ЧАА ЧЫЛДЫ АМЫР-ТАЙБЫҢ ЭРТТИРЕР ДЭЭШ

«Келир неделя – Чаа чыл байырлалдарында амыдырал-хандырылга системаларының үзүктөл чок ажилдаарына белеткелдин үези. Тодаргай организастыг хемчеглер херек» – деп, Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол республиканың ко-жууннары-биле видео-конференция байдалына эрткен аппарат хуралына чугаалаан.

Чаа чыл байырлалдарын-да кожуун чагыргаларының харысалгалыг ажилдакчыла-ры дежурныйлаашкынны орга-низастап, одаар чүүлдүн курла-вырын, улуг котельнаяларның дериг-херекселениң ажилын хынап, хөй кижилерлиг социал албан черлери – эмнелге-лер, уруглар садтары, школа-лар, интернат-базынарның, клубтарның одалга черлеринде ажилдап турар ажилчыннарга шалың төлевирин үезинде бергениниң дугайында ЧДДА системазы-биле илеткээрин Тываның Баштыңы негээн. Кожууннар аайы-биле бо тала-зы-биле чогуур дужаалдарны үндүрер, харысалгалыг кижилер танышкан дугайында хол үжүүн салдырар апаар.

Кожуун чагыргазының дар-галары чылыг энергия ком-плексиниң объектилерин, улуг социал албан черлерин хунуң-не хыналдага алып уjurлуг. «Одалга болгаш энергетика яамызы, Саң-хөө яамызы, адырлар яамылары январь 15-ке чедир бодунуң объектиле-ринде одаар чүүлдүн курлавы-ры четчир бе дээрзин хынаар. Харысалгалыг кижилер – Артур Маадырович Монгал.

Күш-ажыл болгаш социал политика яамызы, Өг-бүлө болгаш уруглар херектериниң талазы-биле агентилел баш-таан социал албан черлери Өг-бүлөгө болгаш уруглар-га деткимче төптериниң ту-рум ажилдаарын хандыраар. Чедимче чок өг-бүлелерден уругларны болдунар болза, Төптер чанында дыштаныл-га болгаш сайзыралдың ла-герьлеринге тургузар. Школа-ларда класс удуртукчулары өөреникчилериниң кайда дыш-танып турарын тодаргай билген турар уjurлуг. Харысалга – Органа Доржуевна Натсак-та» – деп, Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол айткан.

Шолбан Кара-оол айыыл чок чорук хандыралгазын чугаалап тура, Чаа чылдың хонуктарында корум-чурум үрээшкннериниң талазы-биле байдалды шыңгыы тударын демдеглээн.

«Республиканың Чазааның ажилында ындыг арга-дур-жулга бар. Муниципалдыг эр-ге-чагыргада харысалгалыг

кижи бүрүзүнүн ол үеде ажи-лы билдингир турар уjurлуг. Айыыл чок чорукту хандыраар талазы-биле штабтарның хун бүрүде ажилын тус черлерниң чагырга даргалары удуртур.

Арага садып турар черлер-ни баш бурунгаар хынаар. Араганы садарының чурумунун дугайында садып турар орга-низацияга таныштыргаш, хол үжүүн алыр. Кылымал арага са-дып турар адрестерни шыңгыы контрольга ап, тудуп илередир. ИХЯ-дан дилег – республикаже кирер оруктарга арага продук-циязын чажыды-биле киир сөөртүрүн болдурбас дээш хыналданы күштелдирер. Ка-тап үлгедиг кылып болур кижилерниң турар черлерин онза контрольга алыр.

Чаа чыл хонуктарында ара-га садарын хоруур дугайында шиитпирни хүлээп алыры-биле суурларга чурттакчыларның чыыштарын эрттирери күзен-чиг. Кызыл хоорайның «аарыш-кылыг» черлери – оң база солагай талакы дачаларже ки-чээнгейни күштелдирер. Дыш-танылга үезинде ол черлерге уругларның хостуг үезин чөптүг организастаарын чедип алыр. Эрге-чагырганың төлээлери ындыг черлерге хунуң-не тур-рар уjurлуг. Харысалгалыг кижилер – Аяс Май-оолович Чу-даан-оол».

Малчыннарже онза кичээн-гейни угландыраарын Көдээ ажил-агый яамызынга база тус чер чагыргаларына да-зыр. Тываның Баштыңы Чаа чыл-биле аныяк малчыннар-га байыр чедирер волонтер шимчээшкннин организастап болурун сүмелзэн.

«Культура, спорт база өөр-едилге албан черлерин чымыш-тыг ажилдар манап турар. Чаа чылдың дыштаныр хонуктарын-да суурну, хоорайны, өг-бүлени каттыштырар хемчеглер эрткен турар уjurлуг. Шупту клубтар, спортчу залдар ажилдазын» – деп, Тываның Баштыңы даал-ганы берген.

Тываның Баштыңының уруг-ларга Чаа чыл Ёлказы декабрь 22-де болуп эртер. Кызыл хо-орайже кожууннардан уруглар-ны эккээрин онза контрольга алыр. Айыыл чок чоруктуң шупту хемчеглерин сагыыр: автобустуң техниктиг байдалы, арга-дуржулгалыг чолаачы, үдеп чоруур машиналар – бо бүгү хыналдага турар уjurл-луг. Кожууннарның чагырга даргалары автобустарның Кызыл хоорайже үнгениниң база келгениниң үезин бодунуң хыналдазынга алыр. Дедир ча-нарда база ындыг. Кызылга Чаа чыл Ёлказының программасы солун болур кылдыр хемчег-лерни алыр.

ТР-ниң албан езузунуң сайтызындан.

Баштайгы базымын 2013 чылда эгелзэн «Чаңгыс суур – чаңгыс бүдүрүлгө» деп губернатор төлөвилели республиканың сайзыралына улуг салышкынны кирип турарын Кызылдың Сүбедей аттыг спорт ордузунга күзүн болган делгелге-ярмарканың түңнелдеринден херек кы-рында көрдүвүс.

Алгы эттээр цехтиң мастери Алдын-оол Көк-оол кылып-бүдүргөн бараанын чонга сонуургадып турары.

Аңаа республиканың бүгү булуңнарындан 150 бараан бүдүрүкчүлери, тараачын-фер-мер ажил-агыйлары, үлетпүр барааннарының бүдүрүкчүлери, ус-дарганнар, аңчылар, балык-чылар идепкейлиг киришкеннер. Ол делгелгениң ниити бараан саарылгазы 2 хүнде 5 млн. ажыг рубль болган.

Делгелге-ярмарканың кол сорулгаларының бирээзи – ба-раан бүдүрүкчүлериң аразын-дан эң-не эки ажилдыгларны илередип, шилээш, оларның моон-даа сонгаар улам эки сай-зыраарына деткимчени берип, «Тывага бүдүргөн» деп ылгавыр демдектиг барааннарның санын улам көвүдедири болур.

Чыл бүрүде чазын, күзүн бо-луп турар бо делгелге-ярмар-каның киржикчилериниң ара-зындан Шагаан-Арыгга ажилдап турар Маадыр Кырлыг-Караның удуртканы алгы-кеш эттээр цех чыл келген тудум улам сайзырап, амгы үеде Тывада эң-не бедик ылгавыр демдектиг бүдүрүлгө апарганы көскү.

Сөөлгү үеде республиканың чурттакчылары эки эттеп каан алгы-кештен кышкы тоннар, хөрөктээштер даарап кедери база көвүдеп турар. Ынчангаш хуу сайгарлыкчы Маадыр Кыр-лыг-Кара ногаа өстүрүп тур-гаш ажилдап алган бүгү акша-

төгериин кириштирип тургаш, Тыва Республиканың Чазааның, Көдээ ажил-агый яамызының деткимчези-биле Россияга бүдүргөн алгы эттээр дериг-херекселди 2012 чылда садып алгаш, алгы-кеш эттээр цехти Улуг-Хем кожуунга ажиткан.

Ол дериг-херекселдерни бү-дүрүп үндүргөн заводтуң тускай эртемниглери, ажилчыннары дугуржулга езуугаар дериг-хе-рекселдерин Шагаан-Арыгга эккелгеш, эттеп тургускаш, аңаа ажилдаар улустуң шуптузун 20 хонук иштинде өөрөткөш, тускай шыңзылгаларны тывыскан.

Ынчангаш ол үеден эгелзэш, бо хүннерге чедир эттээр алгы-кежиниң шынарын чыл бүрүде улам экижидип, чонга эки шы-нарлыг бараанны бүдүрүп бээр дээш кызып ажилдап турарлар. Оларның ажилының түңнели хилис барбаан.

2012 чылда республикага болган «Тывазкспо» деп ба-раан бүдүрүкчүлериң дел-гелгезиниң алдын медалына төлөптиг болган. 2014 чылдың төнчүзүнде «Чаңгыс суур – чаң-гыс бүдүрүлгө» деп делгелге-яр-маркага киришкеш, боттарының адырынга база бедик үнелелди алганнар.

Амгы үениң негелделери-би-ле алып болза, бо бүдүрүлгени элзэн улуг деп болур. Цехте

•Шагаан-Арыг хоорай

ШЫНАРЫ УЛАМ ЭКИЖЭЭН

ниитизи-биле 14 станок-шиналарны эттеп тургус-Оларның эң-не улуу алгы чымчадыр, шыгыдар ста-Хары угда 45-50 алгыны ч-алгаш, ол станокка суук-суунуң температуразын өй-алгаш, алгыны суг-биле чо-шыгыдып эгелээр.

Улуг-Хемниң суу чымчаг-гаш алгы эттээринге кон-таарышканын мастерлер чу-лап турду. 45-50 кештиң би-шыгыдылгасын, ону чуурун-тонна суг хереклеттинер. Ын-гаш олар ажилдап турар цехи-иштинде чер-адааның арыг с-алыр ханы кудукту база кыл-алганнар.

Кештиң бирги шыгыды-кынының, чуулдазының соон-кештерни хере шөөр, оон со-да база катап арыг сугга чу-катап-ла хере шөөр дээш ба-Белен эттеп каан алгы болгуж-чедир оон-биле 16 аңгы-ан-кылдынныгларлыг ажилдар-кылып чорудар. Оларның а-зында алгыны кислоталаа-шандырлаар, кештиң чуңгак-чыдын чидирер, дүгүнүн үз-чолдаан дескилеп кезер, буду-чуңгаан, таагызын аштаар дэ-ажылдар үзүктөл чок. Ол бүгү-найыралдыг коллективтиң бед-мергежилдиг 5 ажилчынна-үзүктөл чок кылып турар болд.

Бедик шынарлыг, чымчака-гыны белеткээринге химикатт-база чугула черни ээлээр. Сөөп-үеде аңгы-аңгы кислоталарны-өрттээ өскенинден оларны сад-алыры база бергедеп бар чыд-рын ол талазы-биле дуржулп-лыг мастер чугаалады.

Амгы үениң эң-не депши-гелиг технологиязын ажылга-тургаш, оларның эттеп каа-алгызының дүгү, кежи хирлен-бээрге ону анаа порошокту-сугга чуп алырга, кештиң шына-ры бичии-даа үрелбес, чымча-хевээр артып каар. Эттеп каа-кеште кандыг-даа чуңгаксыг чы-чок кылдыр бүдүрүп өөренип-алган мастерлерниң ажилын-мактавас аргажок.

Маадыр Кырлыг-Караның-удуртканы алгы эттээр цехиниң ажилчыннары хуу улустан ча-гыгларны хөйү-биле хүлээп ап-турарлар. Эң ылаңгыы тайга-тандывыстың аң-меңиниң кежин-чымчадыр эттеп бээрин дилзэн-чагыглары хөй. Оларның ара-зында бөрү, адыг, морзук, дилги-тарбаган кежи дээш чүнү чок-дээр. Олар кириген чагыгларны-үе-хуусаазында бедик шынар-лыг кылдыр кылып турарлар. Чагып алыкчылар цехтиң эттээр-алгыларының чымчаан, дүгүн-дескилей кезип каанын онзалап-айтып турарлар.

Алгы эттээр цехтиң ажил-чыннары чүгле хөй акша ажил-дап алып дээш кызып турар эвес-а харын ол ажилга улуг сонуур-галдыг, күзели-биле бердинген-ак сеткилдиг ажилдап турар-улус болду.

Владимир ЧАДАМБА.
Авторнуң тырттырган
чуруу

Пособие айтырыглары

АЖЫ-ТӨЛДҮҢ АЗЫРАЛЫНГА ӨМЕК-ДӨМЕК

Шаанда мээң авам хөй уругларлыг дээш ай санында пособие ап турганын сактыр-ла мен. Уруг божуур мурнунда болгаш божаан соонда 56 хонуктуң пособи база турган. Ооң соонда пособие деп чүвениң сураан дыңнаар боордан башка, сагышка-даа кирбейн чораан. Ам ол дугайында бижир деп баарга, ындыг-ла амыр эвес болуп-тур ийин. Ынчангаш бо айтырыгны харыылап турар албан чери – Тыва Республиканың өг-бүлө болгаш уруглар херектериниң талазы-биле агентилелдиң даргазы Саида Хертековна СЕҢГИИ-биле интервьюну номчукчуларга саналдап көрейн.

Уругбожааны дээш чаңгыс катап 21717,71 рубль түңнүг пособи бээр. Бир эвес ие киж ажилдавын турар болза, уруун 1 хар 6 айлыынга чедир азырааны дээш ай санының пособи-зи: бирги уруунга – 4072,07 рубль, ийги болгаш оон ыңайгы уругларынга – 8144,41 рубль.

Өскүс болгаш хайгааралы чок арткан уругларны азырап-хайгаарааны дээш республика бюджетинден район коэф-фициентизи-биле 6888 рубль көрдүнгөн.

Саида Хертековна, по-ие черле шаандан бээр болгай, амгы үеде ооң дыг-кандыг хевирлери ыл?

Россияда чоннуң өзүп-дээрин деткиир сорулга-би-уг төрүттүнерге-ле берип-ду-зуаламчы акша-хөрөңгини бие дээр. Ооң аңгы-аңгы рлери бар. Бис ажылывыс-Ажы-төлдүг өг-бүлелерге не пособиелериниң дуга-да» федералдыг хоойлуну удуртулга болдуруп турар. Ол езугаар федералдыг кеттен кээр төлевирлер бол-руг төрүттүнерге хары угда пособие, бир хар чартыкка р уругну азырааны дээш, и шеригже келдирткенде г кадайынга чаңгыс удаа база уруунга ай санында бие, уруг азырап алган пеге чаңгыс катап бээр по-е.

Республика бюджетинден биелер бар боор бе?

Ийе, бар. Ол дээр, бот база орулгазы чегей өг-иң уругларынга ай санында бие; өскүс болгаш ада-иң хайгааралы чок арткан арга ай санында пособие; азырап алган ада-иелерге амчы акша, ол ай санын-65 рубль 10 копейк болуп

аңгы-аңгы пособиелерниң элдерин көөр болза, хе-ирында кайы хире акша-ик бооп турарыл?

Уруг азырап алганы дээш коэф-фициентизи-биле с катап 21717,71 рубль 7 хардан өрү уруг азырап да, инвалид уруг, кады угулбашкы-алышкы уруглар алганда – чаңгыс катап 10,95 рубль төлээр. Уруг алган өг-бүлелерниң республикада 306, ында уруг бар.

– Шериг албаны эрттирип турары дээш бээр пособиелер бар-дыр, чамдыкта ол аныяктар бадыланчып безин четтик-пээн болур болгай. Мындыг таварылгада кандыг болурул?

– Хары угда алыр пособиени кадайы иштиг артканда, хуу-саазы 180 хонуктан эвээш эвесе база бадылашкан таварылгада төлөп бээр. Бир эвес бадылаш-паан болза, төлөп бербес. Чүге дээр, хоойлуда көрдүнгени-биле чаңгыс удааның пособи-зин алыр үндезини – өгленишкен дугайында херечилел болур. Ол пособие район коэф-фициентизи-биле 34 392 рубль 25 копейк.

– Шеригде кижиниң уруун-га ай санының пособиезин төлээр чуруму кандыгыл база ол кайы хирел?

– Хоойлуда көргени-биле, шериг албанынче келдирткен кижиниң уруунга ай санында посо-биени төлөп бээр. Ону төлээриниң чуруму дээр, уругнуң адазының шериг албаны эрттирип турар че-ринден справка херек. Бир эвес бадыланышпаан болза, ылап-ла адазы дээрзиниң дугайында ба-дыткал турар ужурул.

Шериг албанында кижиниң уруунуң азыралы дээш феде-ралдыг бюджеттен район коэф-фициентизи-биле ай санының пособиези 14739,4 рубль. Бо чылын Тывада ону 267 пособие алыкчызы ап турар.

Билдиришкенин хөй адыр-лыг төптерге (МФЦ), өг-бүлө болгаш уруглар херектериниң талазы-биле агентилелдиң со-циал төлевирлер килдизинге дужаап болур.

– Орулгазы чегей деп кан-чаар шынзыдарыл, ындыг өг-бүлелерге каш-даа акша өмек-дөмөк болгай база олар-га дузаламчы пособие кайы хирел?

– Ай санының пособиезин алыр эрге өг-бүлениң ортумак

орулгазындан хамааржыр. өг-бүлениң сөөлгү үш айда ни-ти орулгазын каттыштыргаш, киж азыраанын адыр-лыг төлөп бээр. Ол амыдыраарының адаккы деңгелинде (прожиточный ми-нимум) хөй болбас ужурул. Тыва Республикада амыдыраарының адаккы деңгелин өйлеп-өйлеп санап турар. Ол езугаар 2016 чылдың ийги кварталында амыдыраарының адаккы дең-гелин хемчээлдерин көөр болза, мындыг: бир айда чурт-такчы кижиге онааштыр 10193 рубль; ажилдап турар кижилерге – 10510 рубль; пенсионерлерге – 8036 рубль; уругларга – 10656 рубль болуп турар.

Маңаа хол негелде чүл дээр-ге, орулгазы чегей дугайында справка албан херек болуру. Ону чагырга черинден, Кызыл хоо-райда болза, мэрияның социал политика Департаментизинден алыр. Ол езугаар ай санында республика бюджетинден посо-бие көрдүнгөн.

Өг-бүлөде киж азыраанын онааштыр орулгазы амыды-раарының адаккы деңгелинде куду болур болза, орулгазы чегей деп санаттынар. Бо та-варылгада ажилдап-ажылда-вайн-даа турарындан хамаа-рылга чокка, ниити орулгазы уруг бүрүзүнге онааштыр чедишпес болур болза, херээжен кижиге 16 хар четпээн уруг дээш 178 рубль, бот иеге – 356 рубль дузаламчы акшаны ай санында санап берип турар.

– Ол-даа болза дуза-ла-дыр харын. А ындыг пособие алырындан бужурганып, оон ойталап турар улус бар бе? Ону алырынга кандыг шаптык, бергелер барыл?

– Пособие алырындан ой-талаар таварылгалар чок. Ха-рын-даа ону алыр дээш улус кызыдар. Ынчалза-даа чамдык чединмес өг-бүлелер пособие кылдыртыр дээш документи-лер дужаарынга бергедежип турар. Чүге дизе документи-лери четче эвес болур. Ылаңгыя Кызыл хоорайда көжүп келген чамдык кижилерниң паспортунда чурт-тап турар чериниң бүрүткели азы өскээр чугаалаарга, ки-ир бижидилгези чогуңдан, оларга пособие тургузары болдунмас-тай бээр. Бо база бистиң бир чидиг айтырывыс болуп турар.

– Амгы үеде пособие саа-даткан деп чугаа чок-ла ый-наан?

– Саадаткан деп чугаа чок. Хоойлу-дүрүм аайы-биле көрдүнгөн хүнүнге чедир посо-биелер төлөттинип турар. Феде-ралдыг бюджеттен кээр пособи-елерни айның 26-ның хүнүнге че-дир шилчидип бээр. А республика бюджетинден өскүс уругларга болгаш уруг азырап алган ада-иелерге дузаламчы акшаны да-раазында айның 15-тиң хүнүнден эрттирбейн берип турар.

– Саида Хертековна, интер-вью бергениңер дээш өөрүп четтирдим. Ажы-төлдүг өг-бүлелерниң социал камгалалы дээш чорудуп турар буянныг ажил-херээңерге чедишкин-нерни күзедим.

Надежда ЭРГЕП.

• Тываның Баштыңының ажил-херээ ЧЕКИСТЕРГЕ БАЙЫР ЧЕДИРГЕН

Тываның Баштыңы Шол-бан Кара-оол айыл чок чо-рук органнарының ажил-дакчыларынга болгаш хоо-чуннарынга Россияның Айыыл чок чоруктуң федералдыг албанының ажилдакчыларының хүнү-биле байыр чедирген.

99 чыл бурунгаар — 1917 чылдың декабрь 20-де Совет Россияга ат-сурагылг ВЧК (Бүгү-россияның Оңза комитеди) тур-густунган. Ол албан чери келир чылын 100 чыл оюн демдеглээр.

Тываның Баштыңы Шол-бан Кара-оол РФ-тиң Айыыл чок чорук албанының ТР-де эргелелиниң начальниги Владимир Щуровский-биле ажилчын ужуражылга эрттир-ген, ооң соонда айыыл чок чорук органнарының ажил-дакчыларының болгаш хоо-чуннарының байырлыг хура-лынга киришкен.

Ол албан чериниң, ылаңгыя Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында, төөгүзүнүң маа-дырлыг арыннарын байыр-лыг хуралга демдеглээн. Иш-тики херектерниң Улус комис-сариадының составынга кирип турган кызыгаар шериглери 1941 чылдың июнь 22-ниң хүнү чаа үнүп турда баштайгы согугну бодунга алган.

Амгы үеде Россияның айыыл чок чорук органнарының ажил-дакчылары албан-хүлээлгениң эң эки чаңчылдарын уламчылап, эң бедик мергежилдиг албан-хүлээлгени, патриотчу чорукту, даңгыраанга чайгылыш чок шынчызын көргүзүп турарлар. «Чекист кижиниң окур-хевир кажан-даа онзагай болуп кел-ген. Амгы шагның аныяктары, мээң каш үемиң оолдары ыш-каш, Рихард Зоргениң маадыр-лыг чоруун катаптаксап турар. Айыыл чок чорук системазынга албан-хүлээлге эрттирип чо-раан Президентивис Влади-мир Владимирович Путинниң ат-алдары база маңаа улуг ужу-дузалыг болуп турары чугаажок, ол чүүлдер бистиң

ажылывыстың шынарынга улуг негелдени тургузуп турар» — деп, Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол чугаалаан.

Кады ажилдажылгаже орукту тыпканы дээш айыыл чок чорук органнарының ажилдакчыла-рынга четтиргенин Тываның Баштыңы илергейлээн.

«Шажын-чүдүпге болгаш на-ционал экстремизмниң кандыг-даа илерээшкениннеринге удур демиселди чорудуп, Тываның хөй националдыг ниитилелин чарар дээш оралдажып турар организацияларның ажил-ижин соксадыр база чайладыр дээш кылдырган ажилдарны регион удуртукчузу болганымдан бе-диди-биле үнелээр-дир мен. Ол ышкыш коррупцияга удур демиселдиң, экономиктиг айыыл чок чорукту хандыраарының ай-тырыгларын шийтпирлээринге силерге идегеп болурун эскер-дим. Чурттуң удуртукчузу бисти база олче угландырып турар. Бодумнуң таламдан эргежок чугула дузаны силерге чеди-рип болур мен. Бо талазы-би-ле сорулгавыс чаңгыс болгай. Албан-хүлээлгелерге шынчы чорууңар дээш чаңгыс чер-чурттугларымның мурнундан четтиргенимни илереттим. Ада-чуртка бараан болуру чүгле эрес-дидим чорукту негевес, аажок озалдыг база дээрзин эки билир мен. Тайбыңны, чаагай чүүлдерни, кадыкшылды бол-гаш шыдамык чорукту силерниң өг-бүлелериңерге сеткилим ханызындан күзедим. Айыыл чок чоруктуң өске бүгү ажил-дакчыларынга чиик эвес про-фессионал ажил-чорудулгазы дээш шаңнал алган ажилдак-чыларны дег чедишкениннерни күзеп тур мен» — деп, Шолбан Кара-оол чугаалаан.

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол Федералдыг айыыл чок чорук албанының Тыва Респу-бликада эргелелиниң ажилдак-чыларынга күрүне шаңналдарын тывыскан.

ТР-ниң албан езунуң сайтызындан.

• Прокурор хыналдазы ДАРГА ЧОК ЧАГЫРГАЛАР

Суму чагыргаларының даргаларын конкурс эрт-тирип тургаш томуйлаарын Төлээлекчилер хуралда-рынга хүлээндирерин про-куратура суд дамчыштыр чедип алыр.

Би-Хем кожуунуң тус чер бот-башкарылга органнарының нормативтиг эрге-хоойлу акты-ларын ол кожуунуң прокурату-разы хынаан. Ол хыналда мын-чага чедир Би-Хемниң чаңгыс-даа сумузуңуң даргазын томуй-лаваанын илереткен. Оларның хүлээлгезин «хүлээлгезиниң күүседикчизи» деп түр ажилдыг кижилер күүседип турар болган.

2016 чылдың сентябрь 18-те болган соңгулдалар соонда Ар-жаан, Тарлаг, Өөк, Хадың, Суш, Севи болгаш Сесерлиг көдээ сумуларның Төлээлекчилер хуралдарын тургускан, тус чер бот-башкарылгазын орга-низаастаарының ниити прин-циптериниң дугайында хоой-лужудулгага дүүштүр үстүнде

адаттыг хуралдар тус-тус чагыргалар даргаларының ал-бан-дужаалдарын ээлээриниң конкурстарын эрттирер болгаш оларны томуйлаар ужурул. Ол хүлээлге мынчага чедир күүсеттинмээн.

Оон аңгыда Туран хоорайның чагырга даргазын дыка хөй үеңиң дургузунда томуйлаваа-нын хыналда көргүскөн. Хоорай чагыргазын ол хүлээлгени түр күүседип турар киж азырап келген.

Бо фактылар прокурату-рага судче сес билдиришкени кириеринге барымдаа болган. Тус-тус чагыргаларының дар-галарының албан-дужаалда-рын ээлээриниң конкурстарын эрттирерин Төлээлекчилер ху-ралдарында хүлээндирерин не-гелде билдиришкени дилээн. Ол билдиришкени сайгарып турар.

Игорь КАПСАРГИН, Би-Хем районнуң прокурорунуң оралакчызы.

«Туран» сыын ажил-агыйына чедир асфальт-биле шыпкан орук дургаар халдып ораарга шөлдерде хөй-ле пресстеп каан сизген көстүр. Чоокшулап кээрге, арга эдээнде семис-семис сыыннар ойттап турар. Фотоаппаратка чурук тырттырып алыр дээш, кажаа чанынче кылаштай бээрге, хоюганы аажок, ырадыр халып чоруптар болду.

Бо хүн сыыннарның баш саны 658 четкен деп сыын ажил-агыйының директорунун хүлээлгезин күүседип турар Маадыр Кара-оол чугаалады. «Туран» ажил-агыйында ниитизи-биле 18 ажил-дакчы бар. Кышты хүр ажары-биле 800 тонна сизгенни, 80 тонна суланы белеткеп алган. Чазын суланы немей сөөртүрү база көрдүнгөн. Республиканың ветеринария албаны кыштаглаашкын үезинде чаңгыс звес удаа хан анализин ап, мал чеминиң шынарын экижидер хемчеглерни алып.

Сыын ажил-агыйы сыынның мыйызы сөөктелти бербээнде ону кезер ажилдарны май айда эгелээр. Сыын мыйызының эм шынарын чөөн чүк медицинасында ажиллап турар. Талтыг-ла ол үеде сыынның мыйызынга ажыктыг бүдүмелдер чыгы берген турар.

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол Тывага сыын ажил-агыйын катап тургузар саналды киригенин сагындыраал. 2012 чылда мыйыстыг сыын ажил-агыйын хөгжүдөр тускай сорулгалыг программаны ажилдап кылгаш, бадылаан. Бир чыл эрткенде Алтайдан 243 баш сыынны садып алгаш, Бии-Хем кожуунга күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгези – «Туран» фермазын ажиткан.

Россияның Көдээ ажил-агый яамызының шиитпири-биле «Туран» КУБ-ка уксаажыдылга заводундан аңгыда, мыйыс болбаазырадыр, суй белек кылыр бүдүрүлгелер, турисчи кадыкшылга комплекзи, сыын ханы холаан оңгачалар кылган өрээлдерлиг санаторий турар.

Сыын ажил-агыйында аалчылар бажыңының иштиги ажилдары кидин түлүк. Ында ийи кижичи чурттаар 10 өрээл бар. Келир чылын дыштаныкчыларга бир хонукта чүгле чурттааны дээш өртээ – 1500 рубль болур. Аңаа чемненир чер болгаш арыгланар, чунар өрээлдер база турар. Ооң чанында аалчылар уткуур бажыңда хуралдаар, дыштаныр, чем кылыр өрээлдер бар.

Эт болгаш хан болбаазырадыр цехте этт ыштаар, хеммелээр, ижер суг кудар дериг-херексел болгаш лаборатория бар. Аңаа пантокрин, сыын мыйызының ханын болгаш кызыл-дазыл, алдын дазылды холуп тургаш, кылган балызамнарны болгаш 30 ажыг аңгы барааннарны үндүрерин планнап турар.

МООЛДАРНЫҢ СОНУУРГАЛЫН ОТТУРГАН

Бүдүрүлгениң технологи Николай Баян-оол «Сыын» суун таныштырып тур.

Технолог Николай Баян-оол балызамның шынарының болгаш ажил-агыйының дугайында тайылбырны берди:

«Пантогематоген сыынның кончуг сергек турар үезинде алган ханы. Ол организмде хан азы демир четпес кижилерге ажыктыг. Мага-ботка күш кирир, халдавырлыг аарыгларга удурланыр камгалалды күштелдирер, чем хайылдырар болгаш бүдүмелдер солчулганын өйлээр, аар аарыгның түңгелде сулараан организмге немелде күш кирир бүдүмел. Аар ажил кылып турар улуска, спортчуларга кончуг ажыктыг».

«Туран» сыын ажил-агыйының продукциязы «Чаңгыс суур – чаңгыс бүдүрүлгө-2016. Түңнел» губернатор төлөвилелиниң делгелге-ярмарказынга келгеннерниң сонуургалын болдурган. Бүдүрүлгө бо чылын хеммелээр, ыштаан сыын эдин, Бии-Хем кожуунда «Елькин ключ» деп черден ижер «Сыын» деп сугну, сыын ханындан кылган балызамның ийи хевирин делгезен турган. Бо ажил-агыйының продукциязы Моолдан аалчыларның кичээнгейин хаара туткан. 250 мл. балызамның өртээ – 500 рубль, 1 литр «Сыын» деп сугнуу өртээ – 14 рубль. Бүдүрүлгө хереглекчилерге таарымчалыг байдалды тургузары-биле интернетте «ВКонтакте» социал четкиде «ГУП РТ Маралхоз «Туран» деп бөлүүнде чагыгларны база хүлээп ап турар.

Төлөвилел езугаар амгы үеде аалчылар бажыңының, аалчылар уткуур орансаваның, эт болгаш хан болбаазырадыр цехтин тудуу доостур чоокшулаан.

«Сыыннар тудар парк дургаар херимнерни (1 километрни шөйерге, 1 млн.

Сыынчылар – Чингис Байкара, Александр Дондупай, Херел Серен.

700 рубль негеттинер) тургускан. Сыын ханы холаан оңгачаларлыг өрээлдерлиг санаторийниң тудуун 2017 чылдың майда доозар деп турар. Амгы үеде бүдүрүп турар барааннарның саны эвээш, чүге дизе 7-8 литр сыын мыйызының ханындан 90-100 хире шил балызамны ап болур. Ярмарка-делгелгелерге делгеп келген барааннарывысты садып алыкчылар дораан арыдыпкан. Чурттаакчы чон аажок сонуургаар болду» – деп, Маадыр Кара-оол чугаалады.

Сыынчылар Чингис Байкара, Александр Дондупай, Херел Серен сыыннарны сизген, сула, минералдыг бүдүмелдер-биле чемгерип, оларда чоруурларын карактап, хүнде паркты долгандыр 2-3 катап эргий көрүп, хайгаарап турар. Сыыннар биле мыйгактарны аңгы одарларда тудуп турар болду. «Сыыннарны ажаары берге звес, өөрени бердивис. Оларның аразында чаажы-даа, каржыланырлары-даа бар. Чемгерип турар үеде халдап кээрлери-даа турар» – деп сыынчылар чугаалады.

ТР-ниң көдээ ажил-агый яамызының уксаажыдылга болгаш м ажил-агыйы килдизиниң начальни Виталий Чаж-оол:

– Сыын ажил-агыйын улаштыр сазырадыры-биле сыыннарның саны көвүдедири бүдүрүлгениң мурна хөгжүдөр сорулгаларының бирээзи. Хүнде 658 баш сыын бар. 1500-2000 баш чедир өстүрүптер болза, бүдүрүлгө чарыгдалын бодунун бүдүргөн бараанары-биле дуглап турар апаар. Ону чедип алырда, немей 5-6 паркты ажады апаар. Аалчылар бажыңындан аңгыда тыва өглерни тургузары база көрдүнгө Дыштаныкчыларның, туристерниң кадыкшылын быжыктырар сыын ханы холаан оңгачалар, сыыннар-биле чурукка тырттырыр оларның эң-не кол сонуургал болуп турар.

ТР-ниң Культура яамызының этносуур деп төлөвилели ажилдап эгелээр болза, туристерниң саны база көвүдөр.

келир. Бир звес бо бүгү амыдыралга боттаны бээр болза, чаа туттунар деп турар суурнуң чанында хөлдү эгезинде арыглааш, балыкты өстүрүп болбаазырадыры планнаттынып турар. Балыкты сыын ажил-агыйының цегинге ыштап хеммелеп, садып-саараар болза, чыл дургузунда орулгалыг апаар. Сыын мыйызын чаңгыс катап кескеш, садар болгай.

Эксперттерниң санап турары-биле сыын ажил-агыйын 5 чыл дургузунда буткырынга тургузар үе херек. Ынчангаш тургузуп каан план езугаар ажилдаар болзувусса, сыын ажил-агыйы Тывага сайзыраарынга идегеливис улуг.

Бүдүрүлгө сыынның баш санын 2000 чедир өстүрүп, турисчи-кадыкшылга комплекзин сайзырадыр сорулганы салып алган. «Туран» сыын ажил-агыйы Тываның дыштаныкчыларының болгаш туристерниң барыксаар ынак чери апаар болзунам. Ынчангаш оларның ажил-чорудулгазынга чүгле чедишкиннерни күзеп каалыңар.

Шончалай ХОВАЛЫГ.
Авторнуң тырттырган чуруктары.

Аалчылар уткуур бажың.

• 80 харлаан

МАЛ ААРЫГЛАРЫН БОЛДУРБАС ДЭЭШ...

ТАР үезинде Чуртталга болгаш чер яамызының аажалы-биле 1936 чылдың сентябрь айда Кызыл хоо-айга ветеринар бактерио-логтук лаборатория тургус-туган. Мал аарыгларын передип, оон тывылган аарыгларын тодарадып, аарыгны удур болдурбазының аажалы-биле ажилдар ын-н эгелзэн. Оон бээр 80 аалдар эрткен, эртем тех-ника сайзыраан, ажилдың шиши калбарып, лабора-тория аңгы-аңгы килдистер-ге, күрүнениң улуг албаны арган.

Лабораторияны хөй чыл-удуртуп чоруур директор Монгуш килдистерни, оон ачкыларын, база оларның турар ажил-ижин көргүзүп, тырды. Чыл төнчүзү бол-мук ажилдакчылар отчет арынче шымнып кирген турлар, а чамдык килдис-үн бүрүнүң лабораторлуг-ры чоруп турарын сонуур-дүвүс.

Лаборатория килдизи. Улуг се-мчи Лариса Салчак, кил-елекчизи Чодураа Оор-чи-лаборантылар Арина Аялга Хертек-биле кады бруцеллез, пастереллез,

эмкар, сальмонеллез, анай-хура-ганда колибактериоз, дизентерия аарыгларын узуткаар ажилдарны кылып турар болдулар.

Сөөлгү чылдарда Тывада малдың бруцеллез аарыгы ча-вырлып турар-даа болза, чам-дык ажил-агыйларда төрүүр хойларның ара салыр чоруу ам-даа бар. Аргалыг-ла болза, малчыннар ара-салган анай-хураганның, бызааларның ла-бораторлуг анализин эрттирип, аарыг малын узуткап турар бол-за, ынчан бруцеллез чидип болур. А пастереллезтан колдуунда шээр, бода малдар аарыыр. Оон аараан малдың боостаазы, бажы, бестери ыжа бээр. Ынчап барган малды дораан лабораторияга хынадыры чугула дээрзин чуга-ладылар.

Паразитология килдизинге келиривиске, хөй-ле шил банка-лар аразындан 3 аңгы хевирниң курттарын көргүстүлөр. Оларны бир малчынның Алабай ыдының иштинден тыпкан. Шак ындыг курттар чүгле ыттарга эвес, а ки-жилерге база тургулаар. Тываның хемнер, хөлдериңде дыка хөй балыктар маңгыс курттар-биле аарып турар. Бир эвес, чедир хайындырбаан балыкты чиптер болза, маңгыс курттарның чуур-галары кижиниң иштинге өзүп,

көвүдээр. Шак ындыг маңгыс курттар аарыындан аараан ки-жилер Тывада эвээш эвес. Ын-чангаш хөлдөн туткан балык, черлик хаван болгаш адыг ээдин хынадып алгаш чиир болза эки дээрзин, килдисти хөй чыл-дарда эргелекчилзэн, «Россия Федерациязының алдарлыг мал эмчизи» хүндүлүг аттың эдилек-чизи Елена Ондар демдегледип.

Хораннанган мал кандыг оът, азы бүдүмел чиггеш өлгөнип дээрзин химия-токсикология килдизиниң ажилдакчылары то-дарадыр. Олышкаш малдың хан, кеш аарыгларын, ары-чигириниң биохимиктиг анализин, база эъттен, сүттен болгаш тараа культурааларындан кылган про-дуктуларда кижиниң кадыгына хо-ралыг бүдүмелдерни тодарадыр ажилдар база оларга онаажыр. Ук килдизиниң эргелекчизи Алена Кууларның удуртулгазы-биле химик Сайзана Өлзей, лаборант Алена Калдар-оол ажилдап турар.

«Амгы үеде бистиң килдизи-виске чаа үениң хромотограф дээр херексел эң-не чугула херек бооп турар. Оон дузазы-биле малдың чүдөн хораннанганын анализтеп тодарадыр. Шак ол херекселди садып алырынга деткимче бээр-биле Тываның Чазаанче дилег кылдывыс, оон эки харыы кээрин улуг идегеп-биле манап турар бис» – деп, химик Сайзана Өлзей чугаалады.

Аш-чем продуктуларының болгаш, сүт, эът база хлеб-булоч-ка кылыгыларының анализтиг шынарын хынап, кижиниң кадык чоруу дээш улуг сагышты салып турар килдисте бактериология хамааржыр. Шынарлыг аш-чем продуктузу – кижиниң кадык чоруунга улуг салдарлыг. Тус черниң бараан бүдүрүкчүлериң продукциязының хыналдазы ук килдисти таварыштыр эртип турарын демдегледилер. Ында хөй чылдарда ажилдаан хоочун-нар Урана Сарыглар, Кара-Кыс Ондар, Чимисмаа Кыргыс база Роланда Монгуш харысалгалыг ажилды хүлзэнген.

2015 чылда республиканың тускай сорулгалыг программанын таварыштыр ТР-ниң Чазааның база Көдээ ажил-агый яамы-

Паразитология килдизиниң эргелекчизи Елена Ондар, лаборант Уран Түлүш.

Мал эмчизи Чодураа Биче-оол.

Химик Сайзана Өлзей, лаборант Алена Калдар-оол.

Паразитология килдизиниң ажилдакчылары, Лариса Салчак, Арина Найдан, Аялга Хертек.

зының деткимчези-биле чаа технологияның нарын дериг херексели ПЦР-ни саткаш, ажил-галче киригенин паразитология килдизиниң эргелекчизи ТР-ниң көдээ ажил-агыйының алдар-лыг ажилдакчызы, ветеринария эртемниң кандидаты Людмила Сарыглар улуг өөрүшкү-биле чугаалады. Оон дузазы-биле кандыг-даа халдавырлыг аа-рыгларны хынап болур аргазы бар: малдың калчаа аарыг-лары, аъттың, хаваның, куштуң грипп аарыглары дээш оон-даа өске. Ынчалза-даа ук дериг-херекселге кол ажиллаар чүүл – тест-системалар. Оон өртөк-үнези улуг болганындан үргүлчү ажиллаары болдунмайн турарын демдегледип.

Радиология килдизи. Ында эмчи Чодураа Биче-оол мал-маганның, аң-меңниң чиген оът-сигенинден, суун-дан, хөвзүнүндөн, кезинден цезий-137, стронций-90 деп бүдүмелдерни хынап турар. Ол ышкаш аш-чем аймаанда радионуклидтер бар чогуу база тодарадыр.

Мал-маган болгаш бойдустан дириг амытаннары боттары өлгөн таварылгада оон аарыын тода-радыр кезиштинерни лабо-раторияга кылыр. Шак ындыг лабораторлуг шинчилелдер чо-рударынга херек күскени, тоо-лайны, хойну, далай хаванын, дагааларны лабораторияның ар-тында чылыг кажааларда азырап турарлар. Оларның дузазы-биле дириг амытанның кандыг аарыг-дан өлгөни билип тодарадыр.

Үргүлчү химиктиг бүдүмелдер, чамдыкта халдавырлыг аарыг-

лар-биле ажилдап турар ажил-дакчыларга арыг-силиг черге ажилдаары эң-не чугула. Ын-чангаш эрткен чылын Тываның Чазааның республика бюдже-динден үндүрүп берген акшазы-биле лабораторияның иштиги, даштыкы капиталдыг септелгезин чоруткан. Ынчалза-даа чамдык чугула дериг-херекселдери эр-гижирээни-биле ажилда шапта-раазыннар тургустунуп, нарын шинчилээшкinnen чорудары бол-дунмайн турарын ажилдакчылар демдегледип.

Оон аңгыда коллективтин саң-хөө талазында Светлана Саая база аныяк специалист Надежда Март-ооловнаны база лабораторияның арыг-силиин ту-дуп турар Майя Монгушту, оран-саваның чылыг байдалы дээш кызымаккай ажилдап чоруур одакчы Аяс Алын-оолду байыр-лал таварыштыр демдеглевес аргажок.

Ветеринарияның хөгжүлде-зинге, шинчилел ажилдарына үлүг хуузон кириген хоочуннар Владимир Куулар, Фаина Сафо-нова, Тамара Маныкай, Артиса Кыргыс, Александра Жарова, Татьяна Горбунова, Зоя Атама-нова, Феликс Соколов, Прас-ковья Махагарова, Чечек Лопсан хамааржыр. Лабораторияның байдалын үргүлчү хайгаарап, арга-дуржулгазын аныктарга дамчыдып чоруур хоочуннар профессионал байырлалын та-варыштыр аныяк специалистер өөрүп четтиргенин илередип турарлар.

Сайсуу ДАРГЫН-ООЛ.
В. ЧАДАМБАНЫҢ тырттырган чуруктары.

• «Шынның» сылдызы мөөрейге

ҮШ ҮНЕ

Чидиг айтырыг: Төрзэн дылывыс өөренир бис бе?

Бир дугаар эрткен Тыва дыл хүнүн байырлаар ажил-чорудулгаларның аразына республиканың иштинге болгаш республикадан дашкаар тыва дылды билер чонга «Үш үне» деп аттыг төөгү-өөредиглиг диктантыны бүгү Россияга болуп эрткен географтыг диктантыдан дөзевилеп ажилдап кылгаш, чонга бижиткен турган.

Диктантыны бижидериниң удуртлугузын Национал школа хөгжүдөр институт (НШХИ), ТР-ниң Дээди Хуралының чанында Аныяктар Хуралы, Тыва дыл болгаш чогаал башкыларының ассоциациязы алган. Диктантының онаалгаларын НШХИ-ниң тыва филология лабораториязының ажилдакчылары кылган, онаалгаларның экспертизанын тыва дыл, литература эртемине, Тываның төөгүзүн, географтыг айтырыгларынга хамаарышкан тускай эртемниглер эрттирген болгаш, эдилгечазалганы, сүмелерни берген. Диктант дугайында медээни чонга таныштырып чедирерин кожууннарның тыва дыл, чогаал башкылары баш бурунгаар кылып, Тыва дыл хүнүнге байырланчыг, харысалгалыг шинчини киригеннер. КТРК «Тыва» байырлал бетинде дорт эфирни организаастап, тыва дылды өөренириниң, салгалдарга арттырып бээриниң чугулазын көдүргөн. ТР-ниң Дээди Хуралының чанында Аныяктар Хуралының кежигүннери кожууннарның, сумуларның удуртлугузы-биле дорт харылзааны тудуп, Тывада бир дугаар эртип турар улуг байырлалды эрттиреринге таарымчалыг байдалдарны тургускан.

Диктантыны чон аразына чорутканының кол сорулгазы — республиканың чонунуң төрзэн дылына хумагалыг чоруурун чедип алыры, ону салгалдарга арттырарының таарымчалыг аргаларын тургузарының айтырыгларын көдүрери; Тыва Республиканың географтыг байдалын, төөгүзүн, культуразын, чоннуң ажил-амыдыралын өөрениринге сонугралды бедидери; республиканың чонунуң тыва дыл, чогаал, төөгү талазы-биле билииниң деңгелин тодарадыры.

Сөөлгү үеде чамдык кижилерниң аразында төрзэн дылын херекке албас таварылгалар, ада-иелерниң иштинден тыва дылды уругларга өөредир артык шүүдел, ону өөредир чугула эвес дээн хөөнүг бодаалдар дүвүрелди оттуруп турар.

Тыва дылды өөредириниң чидиг айтырыгларынга хамаарыштыр чоннуң үзел-бодалын тодарадып алыры, массалыг медээ чепсектериниң ук айтырыгга хамаарыштыр киржилгезин мөөңнөштерери база тыва дыл, чогаал, төөгү талазы-биле тыва кижі бүрүзү билиин бот-хуузуңда хынанып, билииниң деңгелин тодарадып алырына арга бээр: сорулганы боттандыраарының угланышкынары турган.

Тываның Чазааның улуг деткимчезин алган чараш байырлал — Тыва дыл хүнү Тывада база оон дашкаар чурттап чоруур улуг-бичи чоннуң төрзэн дылына сонугралын, ону өөренир идепкейин көдүргөн. Кижиниң хамааты туружунуң шын хевирлеттинеринге, бедик культуралыг, делгем көрүштүг болурунга төрзэн дылды билириниң чугулазы илереп кээр деп даап бодаашкыннар турган. Баш бурунгаар даап бодаашкынның түңнелдери шын болганын диктантының киржикчилериниң хөйү, ук шимчээшкиге өөреникчилерниң, студентилерниң, албан-хаакчыларның, пенсионерлерниң сонугралдыг киржи келгени бадыткап турар.

Диктантының түңнелдеринден алгаш көөрге, бөдүүн ажилдакчылардан эгелээш, улуг эрге дужаалда ажилдап чоруур удуртукчуларга чедир тыва дылды школа назыны четпээн назылыг уруглар албан черлеринден, школа, ортума, дээди

өөредилге черлеринге чедир өөредириниң чугулазын илереткен.

Онаалгалар 31 айтырыгдан тургустунган, оон иштинде Тываның төөгүзүн, чер, туруш талазы-биле айтырыгларга хамаарышкан база шын бижилгениң, улустуң аас чогаалына хамаарышкан айтырыгларны кириген.

Айтырыгның шын харызын билбесе-даа, кижиниң логиктиг боданыр арга-шинээн сайзырадырынче угланган, амыдырал-биле холбаалыг онаалгалар бар. Бодунуң төрзэн чериниң төөгүзүн, ыдыктарына хамаарыштыр кижі боду ыдып: «Мону билбес, чөгөнчиими, дадайым» деп бодандырган айтырыглар турганын 3106 киржикчилерниң харыыларындан илереп кээр болган.

И.У. Бадраның бижээни «Арзылаң Күдерек» деп номунга хамаарышкан айтырыгны номчааш: «Бо айтырыгны канчап салып аар силер? Күдерек деп сөс бар ышкыжыл, улус дораан харызын билип кааптар» деп бир киржикчи чөмөлээчүве. Ук айтырыгга мынчаар харыылаар бодаан ийик бис, ийе, чогаалды номчуваан-даа болза, даап бодап харыылай кааптары билдингир херек. А ук айтырыгның ужурутказын алгаш көөр болза, оон онаалгаже киригениниң чылдагааны көңүс аңгы: даштыкы Моол күрүнеге оон-моон кыстырып, кийдирып чорааш, акша, лаң-биле безин көгүдере, Тывазының адын сыкпаан, бодунуң туруштуун көргүскен кончуг шыырак, сүр-күчүлүг мөгө Күдеректиң туруштуг чораанын аныяктарга таныштырары турган. Чажыргаш канчаар, улуг-бичи хүреш маргылдааларының үезинде мөгелер аразында дугуржуп хүрежир апарган деп чугаа чон аразында дыңналып турар, ол чараш эвес чүүлдер-дир. Мөгө кижі кажан-даа бодунуң тура-соруун чидирбес ужурулуг.

Тываның ыдык тугунуң авторун хөй кижилерниң билбес болганы кончуг хомунданчыг болган.

Диктантының баштайгы үш айтырыгларын киржикчилерниң тыва чогаалчыларның чогаалдарын билиринче база логиктиг боданып харыылаарынче угландырган. Чижеглеп чугаалаарга, 3 дугаар онаалгада бердинген айтырыгга харыыны бээр нарыыдай берген дирик, диктант киржикчизи В.Ш. Көк-оолдуң «Пионер чараш» деп чогаалы — шүлүк, а С.К. Токаның «Боттанган күзел» деп чогаалы ши жанры деп даап бодапкан болза, шын харыы С.А. Сарыг-оолдуң «Аңгы-оолдуң тоожузу» проза жанры деп билип аптар турган чадавас.

Чамдык айтырыгларны аныяктар билбейн баары чөптүг, ылаңгыя 31 дугаар айтырыг мындыг уткалыг: «1943 чылдың февраль айда бүдүн чартык ай дургузунда Тываның чөөн кезиин (Кызыл — Туран — Тоора-Хем — Хараал-Чыргалаңды — Сарыг-Булуң — Самагалдай — Бай-Хаак — Элегест — Кызыл маршрутту) эргип эртер даалга күүсеттинген турган. Хаак маршрудуң дайынчы сорулгазын күүсеткеннерни шаңнаар дугайында чарлыкка ады кирген хаакчылар кымнар болганы? Даңыда ады кирген 6 хамааты аразындан 3 шын харыыны тывыңар». Бо нарын айтырыг, оон харызын бичи назылыглар тыппайндаа баар болза, кадыг-берге дайын чылдарында тыва чоннуң хамааты туружунуң быжыг чораанын, төрзэн чериниң адын сыкпас дээш, бурунгаар тура-сорукут, салган күзелин чедип ап чораанын билип алыр.

Тывада онзагай эм шынарлаг Тарыс аржаанының дугайында айтырыг мынчаар салдырган: «Тарыс аржааны далай деңгелинден каш метр бедикте база кайы сынга хүрээлеткен чыдарыл?». Киржикчи аржаанның кайы сында хүрээлеткенин билер болза, каш метр бедикте чыдарын

сактып аар азы бедиин билер болза, кайы сында хүрээлеткенин тып аар турган эвесле.

Түрк дылдарның төрөл бөлүктеринге хамаарышкан база Тываның географтыг туружунга, аң-мең, куш аймаанга, езу-чаңчылдарга, алдарлыг кижилерге дээш оон-даа өске төөгү уткалыг айтырыглар киржикчилерге бергедээшкенин тургускан бооп турар. Тыва дылда 7 падеж бар, Оюн-оол Доктугу огул Сат — Тыва Республиканың күрүне тугунуң автору, Тываның улустуң чогаалчызы М.Б. Кенин-Лопсан «Улуг-Хемниң шапкыны», «Читкен уруг», «Тыва хамнарның алгыштары» деп номнарны бижээн дээрзин хөй кезиивис билбес болдувус. Шей деп биживес, ышкыжыл дээр, бо хүн — бөгүн, чоларга — чугаалаарга, ортуп — олуртуп, дургаш — тургаш, картай — катый, мойнорал — моюн-ораар деп бижирин утпас боор бис.

Ниитизи-биле «Үш үне» деп аттыг төөгү-өөредиглиг диктантыны бижиринге 17 кожуундан болгаш Ак-Довурак, Кызыл хоорайлардан чон киришкен. Оон аңгыда Интернет четкизинче кирип, харыылаан улус база бар.

Диктантыны бижээн киржикчилерниң ниити саны — 2972 кижі болган. Кожууннарга — 2148, Ак-Довурак хоорайга — 174, Кызыл хоорайга — 562, интернет четкизинче кирип бижээннерниң саны — 88 болган.

Диктантыны дараазында принциптерге даянып кылган: эки тураның киржилгези, ажил-чорудулгага таарымчалыг байдалды тургузары, үе сагыыры база ниити хыналданы чаңгыс аай чорудары. Бо улуг шимчээшкн чоннуң сонугралын алган деп түңнөп болур. Чүге дээрге чамдык харыы саазыннарда киржикчилер тыва дылды школа назыны четпээн албан черлеринден эгелээш, Тываның ортума, дээди өөредилге черлеринге чедир өөредирин катап-катап чугулап, боттарының саналдарын киригеннер. Чамдык ийи-чаңгыс чазыглар эрте бергенинге хамаарыштыр баш бурунгаар буруувусту миннип тур бис.

Улуг эгелээшкн киржи, тыва дылды амгы салгалга өөредип, келир салгалдарга арттырып бээриниң айтырыгларының чугулазын шийтпирлээринге саналдарын кириген диктантының бүгү киржикчилеринге улуу-биле четтиргенивисти илереттис. Алган баллдары эвээш азы бедик болганын бот-хуузуңда сайгарып, диктантыга киржи келген кижі бүрүзү бодунга кандыг-ла-бир түңнелди кылган деп билип турар бис. Кол-ла демдеглексээн чүүлүвүс — улуг-бичи назылыг чоннуң сонугралының улуг болганы.

Ниити түңнелди кылган комиссия кежигүннери онаалгаларның күүселдезиниң шынарын дараазында деңгел-биле үндүргөш, тергиннерге хүндүлүг бижиктерни байырлыг байдалда тыпсыр деп түңнээн.

№	Эрткен чери	Кир-жикчилер	76-80 балл	75-71 балл	70-66 балл
1.	Кожууннар	2148	4	39	123
2.	Ак-Довурак	174	-	-	7
3.	Кызыл	562	19	13	47

Тайылбыр: 76-80 — шыырак деңгел, 75-70 — шору деңгел, 71-65 ортума, 66-60 — бедик деңгел.

Онаалгаларны кылып тура, киржикчилер аразындан ат, фамилиязын, харназынын айытпаан болганы-биле саннарда карышактар болу бээриниң магадылалы барын дыңнадып каалы.

Чурттап турар төрзэн черивистиң географтыг байдалын, езу-чаңчылдарын, дыл болгаш төөгү талазы-биле айтырыгларын, Тываның чогаалчыларының чогаадкчы ажил-чорудулгазын билер деңгеливисти тодарадырынга хамаарыштыр кандыг түңнел үндүрүп болурун силер болгап көрүңер, номчукчулар. Тываның төөгүзүндө бир дугаар улуг ажилды эгезинден төңүзүңге чедир кады демнежи кылган эш-өөрге база катап өөрүп четтиргенивисти илереттис.

Лидия ООРЖАК, ТР-ниң НШХИ-ниң тыва филология лабораториязының методизи.

• Төөгүвүс арын

КИЖИ АДЫНГА ХУМАГАЛЫГ БОЛ

Кижиниң Хамааты байдал актыларының бижидилгел (ХБАБ) революция мурнунда хийтке кылып турган болза, чылдың декабрь 18-те хүлээп «Хүрээ-хийти күрүнеден база лаларны хүрээ-хийтен аңгы дугайында» Декрет езугаар албаны үндөжилетинип турган.

ХБАБ-тың хоочуннар чөвүлө даргазы Наталья Монгалбий ажы чораан чылдарындан мындыг солутышкынны, эскериглерни чугаала — 1945 чыл. Тываның СССР-ти тышкы, паспорт, төрүттүнген херектер кылдырып эгелээш үези. Ынча чамдык улуг өгбелеривисти ол д алдынган хемчеглерниң салдары ат-сывы, төрүттүнген чери, ай, харын-даа чылы шынга дүүшпес дыр бижиттине берген. Чүс-чүс чы дургузунда документ чок, чүгүл чүгү биле хамык чүүлү бадыткап чораз хеп-хенертен мындыг эргилдеге т чок болганы дыка хөй солун чугаа тывылдырган. Чижээ, Андрей Чүлдү акыйның мындыг чугаазын утпас

«Мен Шагаан-Арыг хоорайга а дап тургаш, бир дугаар шалыңым дээш чедө бээримге: «Сен дээрге ч ажыг... та каш дугаар Кызыл-оол Д болуп турар кижі сен ыйнаан. Өске тып алгаш кел, оон акшаң бээр ме дээн. Баш муңгаш чоруп туруп берге Акшам дыка үр албайн, ат тыппайн бээримге: «Бээр кел, сээң адын А болур. А фамилияңны бодуң чогаады — дээн. Ынчалдыр Андрей Чүлдү апарганым ол. Бир эжим улугуңга а дүргөн апарып бериксээш, дашкаа халып кээрге, «Ремонтно-технич объединение — РТО» деп каан бик улуг албан чери турган. «Бо албан ышкыш күштүг, бай болуйн» — де дунга йөрээл салгаш, адымны РТО дыр бижидип алдым» — деп олур дыңнаан мен. Ындыг тоомча чок чор салдары-биле Пряник, Конфет, Отчет, Стакан дээн ышкыш аттар т келген. Ол өгбелеривистиң аттар төөгүвүс апарган. Ынчангаш ХБАБ а дакчылары ат-сыпка чазыг кылбазы быжыг билиглиг болурун бо барымда бадыткап турар.

Кижиниң ат-сывынга, ада-өгбөз адынга хумагалыг болурун ХБАБ а дакчылары боттарының эрттирп т хемчеглеринге доктаамал демде турар. Төрүттүнген херечилегин тыг өгленген аныяктарны бадылашты байырлыг езулалдарга ХБАБ ажы чылары чогаадкчы ажилдап тур биле кижиниң амыдыралында бо с гай хүннер кезээде уттундурбас бо Оларның ажилындан амыдыралда өскерлишкн болу бербези шын чалза-даа...

Маңаа бир таварылганы чугаа сай-дыр мен. Бир кыдыкы кожуунга айтырган черге оолдуң угбазы бот кен кижі: «Келин айтырбышаан, бод кижі көрүп чоруур кижі мен» — баштактанган. Уругнуң улуг даай-а ону дыңнааш: «Бистиң аравыста бот чок. Мындыг уруг-дарыгның салым шийтпирлеттинер езулалдарже бот чалавас улус бис» — деп харыып Мында ужу-ла бар. Мен бодаары даай-аваның харыызында чөптүг бар. Өг-бүлени уштап-баштаар езу дарга колдуунда үлөгерлиг ада-ие б чоруур төрелдерни чалап турар бо аныяктарга үлөгер болур деп бодаар Ол ышкыш мөзү-бүдүштүг ажилда аваның холундан бадылашкан дугай херечилел алган аныяктарның салым лу база чогулчалыг болурун амыдыр мээң эскериглерим бадыткап турар.

Айлаң ДАРЖ

Чаа чыл чоокшулаан

ТӨП ШИВИВИС АЖЫТТЫНГАН

Фоторепортаж

бүрүнү-биле дооскаш, ажылын мөөрейин жюри кезигүүнеринге көргүскөннөр.

Ук ажылга Кызыл хоорайның аңгы-аңгы школаларының өөреникчилери боттарының башкыларының удуртулгазы-биле доштан скульптуралар сиилбип кылыр ажылга идеп-кейли-биле киришкеш, улуг акыларының бедик арга-дуржулгазын күзөлдү-биле шынгаздып ап турганнар.

Олар даштын агаарның соогу чеже-даа күштүг болза ажылын эртенгинин 10.00 шактан кезээкинин 16.00 шакка чедир уламчылап тургаш, киноларның маадырларының доштан сиилбээн кайгамчык чараш окур-хевирин кызылчыларга болгаш ооң аалчыларына долузу-биле көргүзүп шыдааннар.

Янзы-бүрү кинолардан алган кижилерин, аң-меңин, тоолчургу маадырларның окур-хевирин дошка сиилбээн тураскаал-скульптураларын көөргө дыка солун, онза боор чорду.

Арыг көк дээр адаанда, хоорайның кол шивизин долган кылган дош тоолу аңаа уруг-дарыын эдертип алгаш келгеннерин кичээнге чейин чайгаар-ла хаара туду бээр.

Көрүкчүлөргө бир чамдызы ажы-төлү-биле чурукка тырттыржып, кайы-бир мастерин кылган ажылын топтап тургаш, дескиндир кылаштап, сонугурап турарын көргөш, бо кижин база чайгаар-ла ол ажылче бодунуң кичээнге чейин угландыра бээр чорду.

Уран чүүлдүн мастерлеринин доштан кылып каан ажылдарын топтап көрүп турарга шынап-ла тоол ораныңче кире берген-даа ышкыш кылдыр сагындырар. Оларның аразындан Денис Өлчөй-оолдун «Алдын дагаа» деп Чөөн чүк чоннарының календары-биле Чаа чылда уткуп, байырлаарымыс Дагаа чылынга тураскааткан доштан кылган скульптуразын көөргө бир янзы кылдыр көстүр.

Тываның тудуг техникумунун Шораан Енданга удурткан Айдың Чараш-оол, Сайын-Доржу Кундуу, Дамиран Саая, Чаян Адыя оларның «Танаа-Херелдин эмдик адын өөредип турары» деп доштан кылган ажылын көөргө, шынап-ла тыва чоннуң аас чогаалының тоолдарында кирген маадырлар-даа сагындырар.

Кызыл хоорайның немелде өөредилге төвүнүн башкызы Начын Сааяның удуртканы Мерген Салчак, Шынар Монгуш, Шолбан-Сылдыс Белекпен олардан тургустунган дош чонукчулары «Конек-Горбунук» деп ажылы дээш жюри кезигүүнеринин эң бедик үнелелин алгаш, бирги чергениң Дипломунга төлөптүг болганнар.

Дош чонукчуларының, скульпторларның ажылын үнелеп, оларга шаңнал-макталдарны тывысканының соонда, Соок-Ирей биле Харжыгаш шивини долгандыр турган бичии чаштарга, улуг улуска солун программалык оюн-тоглаазын, танцы-самын орай кезжээге чедир бараалгадып келгеннер.

Ам сөс-биле бижириңиз орнун.

Тоора-Хемден келген ус-шеверлер Эдуард Лоппа, Аяс Кыра болгаш Арбак Хомушкунуң «Остап Бендер» деп скульптуразы.

га чаңгыс катап көрүп алырыңар-биле Кызылдың төп шивизинин байырлыг ажыдышкынында дараазында фоторепортажымны силерге бараалгаттым.

Владимир ЧАДАМБА.

Авторнуң тырттырган чуруктары.

спублика найысылалының төвүнде, Арбат нун чоогунда Тываның кол шивизинин ба-ыг ажыдышкыны эрткен улуг-хүнде 16.00 эгелээш, орай кезжээге чедир үргүлчүлзүн. Илин кыштын эрте дүжүп, хей хар чагганы-би-спубликаның кол шивизи 10 хонук бурунгаар тынган.

ивинин девискээрин, үдөп турар чылывыста ың кино чылынга тураскаадып, аңгы-аңгы ың маадырларының доштан сиилбип кылган рлерин тургузуп, каастап, шимээр сорулга-биле кчуларын, скульпторларны ол ажылче хаара

гаш декабрьның 10-дан эгелээш 9 команда-скульпторлары, дош чонукчулары ол со-че шымнып киргеннер. Олар шилип алган ырының окур-хевирин декабрьның 18-ке чедир

Начын Сааяның удурткан оолдары бирги черге төлөптүг болганнар.

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

Вашу рекламу прочтет
вся Тува на страницах
газеты «ШЫН».

«ШЫН» — газета, которая
распространяется по всей
территории республики. Т: 2-18-10.

ПРОКАТ КАРНАВАЛЬНЫХ КОСТЮМОВ

8-923-388-6666

Павильон между парком и Хурээ "Цеченлинг"
(Буддийский храм у парка)
Прокат ВСЕГО "Universal"

ИЗВЕЩЕНИЯ

В администрацию муниципального района «Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва» поступило заявление от гражданина Салчак Сайлыкмаа Николаевны о предоставлении в собственность земельного участка из земель населенных пунктов, для личного подсобного хозяйства, с общей площадью - 1435,00 кв.м., расположенного по адресу: Республика Тыва, Бай-Тайгинский район, с. Тээли, ул. Очур, д.37 а.

В рамках действующего законодательства администрация муниципального района «Бай-Тайгинский кожуун Республики Тыва», в течение 30 дней со дня опубликования данной информации принимает письменные возражения по данному заявлению по адресу: Республика Тыва, Бай-Тайгинский кожуун, с. Тээли, ул. Комсомольская, д. 19, каб., № 222.

Вр.и.о. главного специалиста отдела экономического развития и земельно-имущественных отношений администрации Хертек А.Н.

В Администрацию Пий-Хемского кожууна поступило заявление от Маадыр Оюмаа Кызыл-ооловны о предоставлении земельного участка из категории земель сельскохозяйственного назначения в собственность, расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Пий-Хемский район, СНТ №14 «Мелиоратор», м. «Вавилинский затон», ул. Крайняя, 3, с общей площадью - 800 кв.м., кадастровый номер 17:18:0103001:909, вид разрешенного использования - для ведения личного подсобного хозяйства.

В рамках действующего законодательства в течение 30 дней со дня опубликования данной информации Отделом земельных, имущественных отношений и архитектуры администрации Пий-Хемского кожууна принимаются письменные заявления по данному заявлению.

Начальник отдела земельных, имущественных отношений и архитектуры Б.В. Кужугет.

Байыр чедир

Кажан-даа болуп көрбээн кыл
кожууннарда, кыш ажыр малын
хар-биле демисешкен маадырлар
чонумга, артындан хайгааралга
каткан Тываның Баштыңы –
Шолбан Валерьевич Кара-оолга
чылдың бүдүүзүндө байыр чедир
зында шүлүк одуругларын бараал

Эрте бурун өгбө чоннуң сагыны
Эргип келген үе-шагның салдар
Узун кыштың эге айы төнмээнде
Улуг харын улай-улай уруп-ла ту

Тайга-даскыл малдар турл
Даңгаар эртен оңдарлар
Кадат малы өдектерден ү
Кыш ажыр азыралда туру

Төп черде чону-биле харылзаж
Аргыжылга оруктары муңгаштал
Төөгүдө болуп көрбээн айыыл-х
Азыраан мал амызынче халдап

Арбын чонун уштап-баштаа
Айтышкынын күүсеткен
Кыштагларда малчыннар
Кыштаан малдың азыралы

Калчаа халап диргелдирип эргип
Каш санныг кыштың айы, ээлчээ
Кадарчылар мээстерге хоюн доз
Хаяларны чаңыландыр тайгыра

Сарыг-оол САНЧЫ

хоо

2016 чыл, декабрь 18.

Байырлал эрттирер зал

«ПРИЧАЛ»

Чаа чылдың солун оюн-көргүзүүнче база куда-дой, уруглар байырлалдары,
юбилейлер эрттирери-биле чонувусту чалап тур бис!

Адреси: Кызыл хоорай, Титов кудумчузу, 5. Тел.: 8-923-542-19-94.

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың
Информатизация болгаш харылзаа
ямызы.

Кол редактор
А.С. ШОЮН

Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүн
адреси: 667000. Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор А. С. Шююн – 2-01-35.
Кол редакторнуң оралакчызы А. М. Саая – 2-17-91.
Секретарь А. А. Эртине – 2-30-69; тел/факс (394-22) 2-30-69.
Бухгалтерия, реклама, чарлал килдизи (Н.Б.-Б. Оюн, А.А. Лагбы) – 2-18-10.
РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:
Иитилел-политиктиг (редактору Ш.М. Суван, корр. А.Д. Даржаа).
Экономика, үлөтпүр болгаш көдээ ажыл-агый (редактору Д.С. Монгуш,
корр. С.А. Даргын-оол).
Социал айтырыглар (редактору Н.С. Эргеп, корр. Ш.Н. Ховалыг).
Культура, чогаал, медээлер база спорт килдизи (редактору А.Н. Соян,
корр. А.Д.-Б. Базыр-оол).
Очулга (редактору Д.И. Чыдым, очулдурукчу А.К. Ооржак).
Фотокорреспондент В.Ф. Чадамба.
Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак.
Корректорлар А.Ч. Чамзырын, Ч.Н. Мачык.
Иити телефон – 2-30-69.

Расч. счет № 40603810900004000277
Корр. счет № 30101810500000000735
БИК 049304735 ИНН 1701008465
КПП 170101001
ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва»
г. Кызыл.

Харылзаа, информация технология-
лары болгаш массалыг коммуникация-
лар адырынга хайгаарал талазы-биле
федералдыг албаның Тыва Республика
талазы-биле эргелели «Шын» солуну
2012 чылдың декабрь 3-те бүртүккөн.
Херенчелдин дугаары — ПИ № ТУ17-
00068.

Солунну «Тываполиграф» ААН-ге
(Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко
Солунда парлаттыг материя
торларының бодалдары редакцияны
дүүшпейн барып болур. Айыттыганы
өскө-даа фактылары, дыңдагылары
боттары харылаар.

Солун келбейн барганда, 3-14-9
долгаар
Чагыдылга индекс: хуу өжиклерге
организацияларга — 31730
Солун неделяда үш каттап тиер.
Хемчээли 2 парлаар ама. Тираж 445
Номери парлагже дужаганы: гра
21.00, херек кырында — 18.00.